

ЄВРОПЕЙСЬКА
КОМІСІЯ

Брюссель, 20.05.2015
COM(2015) 219 кінцевий

ЗВІТ КОМІСІЇ ДЛЯ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

Стан природи в Європейському Союзі

Звіт про стан та тенденції щодо типів природних середовищ існування та видів, що включені до Директиви про захист птахів та Директиви про захист природних середовищ існування на період з 2007 по 2012 роки, відповідно до вимог Статті 17 Директиви про захист природних середовищ існування та Статті 12 Директиви про захист птахів

1. ВСТУП

1.1. ІСТОРІЯ ПИТАННЯ

Європейці живуть в одному з найбільш густонаселених регіонів світу, що має довготривалу історію землекористування. Це справило значний вплив на природу, спричинивши створення різноманітних культурних ландшафтів, які стали домівкою для багатьох видів флори та фауни. Однак, зміни, особливо у 20-ому столітті, призвели до масштабного знищення природи. У період між 1900 та серединою 1980-х років Європа вже втратила дві третини своїх водно-болотних угідь¹ та майже три чверті піщаних дюн і пусток через зміни у землекористуванні, розвиток інфраструктури, забруднення та урбанізацію.

Ця втрата природного капіталу є серйозною проблемою. Ми залежимо від природи, яка дає нам їжу, енергію, сировину, воду та повітря, речі, які роблять життя можливим. Крім того, природа є центральним економічним чинником, що сприяє нашій економіці такими способами, які ми тільки починаємо повною мірою сприймати, та надаючи послуги, які мають важливе значення для підтримки і створення робочих місць та економічного зростання. Природа також є джерелом натхнення, знань та відпочинку, а також невід'ємною частиною нашої культурної спадщини.

Директива про захист птахів² та Директива про захист природних середовищ існування³ є основними законодавчими інструментами для забезпечення збереження та сталого використання природи в ЄС, зокрема, завдяки мережі територій «Natura 2000», які мають високу цінність для збереження біорізноманіття. Ці директиви є ключовими елементами стратегії ЄС в області збереження біорізноманіття, яка спрямована на досягнення основної мети ЄС - *«зупинити втрату біорізноманіття та погіршення екосистемних послуг в ЄС до 2020 року та відновити їх у тій мірі, наскільки це можливо»*. Вони також є центральними для забезпечення виконання глобальних зобов'язань ЄС в рамках Конвенції про біологічне різноманіття, укладеної в Нагої у жовтні 2010 року.

1.2. ЩО ПЕРЕДБАЧАЄ ЦЕЙ ЗВІТ?

Належні та якісні знання про стан і тенденції розвитку природних середовищ існування та видів, які охороняються директивами, є підґрунтям для їх ефективної реалізації. Цей звіт виконує нормативні вимоги Комісії щодо періодичної оцінки прогресу у реалізації директив на основі моніторингу та звітності, що надається державами-членами.

Цей звіт описує основні результати на 2007-2012 звітний період та представляє безпрецедентний рівень співробітництва між державами-членами та європейськими інститутами. Унікальна база даних⁴ про стан природи ЄС, яка нараховує більш ніж 17 000 наборів даних та оцінок окремих видів та природних середовищ існування, формує основу для цього звіту. Він містить інформацію про статус близько 450 видів диких птахів, 231 типів природного середовища існування та більш ніж 1200 інших видів, що становлять інтерес для Спільноти. У той час як це тільки одна зі складових біорізноманіття в ЄС, вона є досить важливим зразком, що відображає загрози та тиски, з якими стикається біорізноманіття в усіх державах-членах.

Завдяки більш організованій звітності в перший раз з'явилась можливість представити та оцінити результати відповідно до двох директив разом, а також більш детально розглянути вклад мережі «Natura 2000» у стан та тенденції розвитку природного

¹ Повідомлення Комісії Раді Європи та Європейському парламенту «Рациональне використання та збереження водно-болотних угідь» - COM(1995) 189 кінцевий, 29.05.1995

² Директива 2009/147/ЄС Європейського парламенту та Ради Європи від 30 листопада 2009 року щодо збереження диких птахів.

³ Директива Ради Європи 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року про збереження природного середовища існування і дикої фауни та флори.

⁴ Завантажене з Центру обробки даних з біорізноманіття ЕЕА (<http://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/dc>)

середовища. Цей звіт є коротким оглядом комплексної та докладної інформації, який спирається на детальний аналіз, що проводить Європейське агентство з навколишнього середовища (ЕЕА)⁵, яке також забезпечує додаткові методологічні дані.

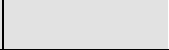
Результати цієї оцінки нададуть важливу інформацію та знання для обґрунтування будь-яких подальших дій, необхідних для досягнення цілей Директив із захисту птахів і природних середовищ існування та оптимізації їх внеску у досягнення цілей стратегії ЄС у сфері біорізноманіття до 2020 року.

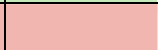
Під час розгляду зміни статусу деяких природних середовищ існування та видів важливо врахувати, що на момент внесення у директиви більшість з них була вже у критичному стані, а це означає, що для забезпечення відновлення потрібен значний час та зусилля. Також існують обмеження, пов'язані із часовими періодами тільки двох звітних періодів відповідно до Директиви про збереження природних середовищ існування.

2. ОЦІНКИ СТАТУСУ – СПОСОБИ ВИКОНАННЯ

2.1. ОЦІНКА ПРИРОДООХОРОННОГО СТАТУСУ ПРИРОДНИХ СЕРЕДОВИЩ ІСНУВАННЯ ТА ВИДІВ (ДИРЕКТИВА ПРО ЗАХИСТ ПРИРОДНИХ СЕРЕДОВИЩ ІСНУВАННЯ)

Заходи, що вживаються відповідно до Директиви про захист природних середовищ існування, націлені на «підтримку або відновлення при сприятливому природоохоронному статусі природних середовищ існування та видів дикої фауни та флори, що становлять інтерес для Спільноти». Директива визначає термін «природоохоронний статус» за кількома параметрами: ареал, популяція, площа природного середовища існування, відповідність природного середовища існування для певних видів, структура та функції природних середовищ існування та майбутні перспективи. Вони утворюють основу для збору даних. Для кожного природного середовища існування та виду кожен з цих параметрів оцінюється як сприятливий,⁶ невідповідний⁷ або поганий⁸ (або невідомий) відповідно до узгодженої оціночної матриці, що призводить до загальної оцінки природоохоронного стану за 4-ма класами. Для природних середовищ існування та видів з несприятливим статусом були виявлені 4 типи тенденцій розвитку статусу (Таблиця 1).

Клас природоохоронного статусу	Колір
Сприятливий	
Несприятливий - невідповідний	
Несприятливий - поганий	
Невідомий	

Тенденція розвитку природоохоронного статусу (період між 2007 та 2012 рр.)	Колір
Що покращується	
Стабільний	
Що погіршується	
Невідомий	

Таблиця 1 - Кольорові коди для класів природоохоронного статусу та тенденцій розвитку природних середовищ існування та видів

Для проведення важливого порівняння між державами-членами Європа розділена на дев'ять біогеографічних наземних та п'ять морських регіонів, які мають схожі екологічні

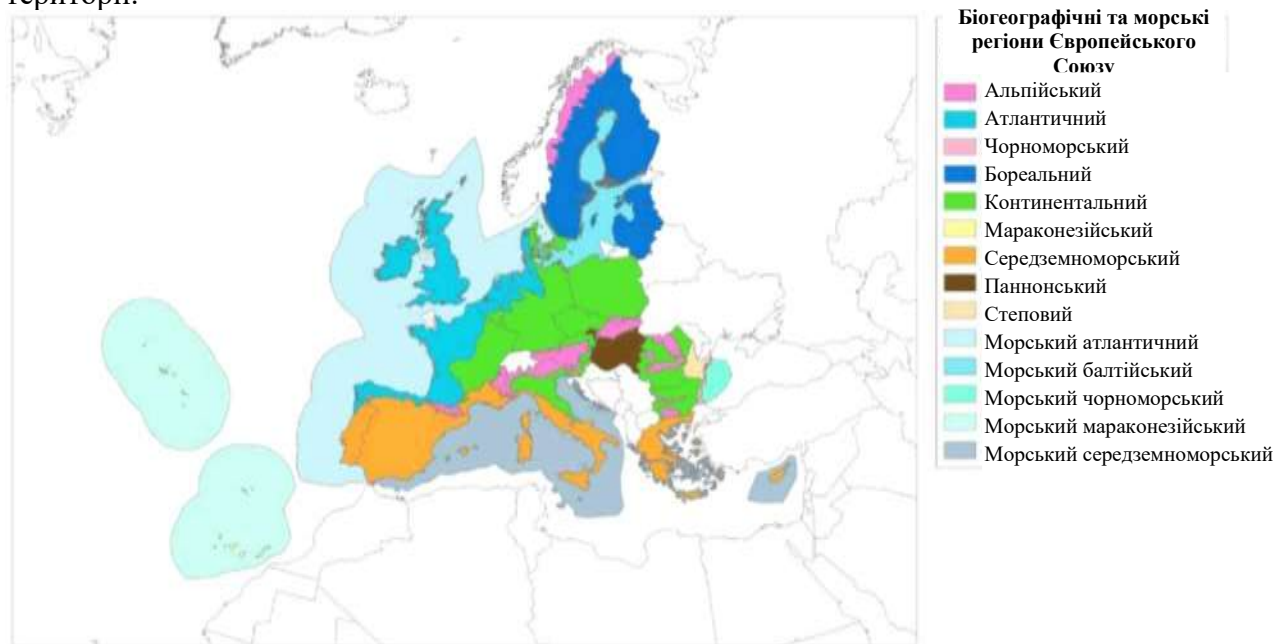
⁵ Звіт ЕЕА №2/2015 - Стан природи в ЄС: Результати звітності відповідно до директив із захисту природи на 2007-2012 рр.

⁶ Тип природного середовища існування або види процвітають (як з точки зору якості, так і кількості) та мають гарні перспективи на майбутнє.

⁷ Зміна в управлінні потрібна для зміни статусу типу природного середовища існування або видів на сприятливий, без жодної небезпеки вимирання в найближчому майбутньому.

⁸ Статус типу природного середовища існування або видів далеко не гарний або навіть у серйозній небезпеці вимирання (принаймні на регіональному рівні).

умови (Карта 1). Держави-члени, територія яких включає більше одного біогеографічного регіону, представила окрему оцінку для кожного біогеографічного регіону по кожному виду та природному середовищу існування, що з'являється на їх території.

Карта 1 - біогеографічні та морські регіони EU27 для звітного періоду 2007-2012 рр.⁹

На додаток до оцінок, зроблених державами-членами, дані були об'єднані та оцінені на біогеографічному рівні ЄС Агенцією ЄАНС та її Європейським тематичним центром з біологічного різноманіття (ETC-BD).

2.2. ОЦІНКА СТАТУСУ ПОПУЛЯЦІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ЩОДО ПЕВНИХ ВИДІВ ПТАХІВ (ДИРЕКТИВА ПРО ЗАХИСТ ПТАХІВ)

Що стосується Директиви про захист птахів, яка спрямована на захист усіх видів диких птахів в ЄС, що зустрічаються у природі, держави-члени вперше представили дані про розмір популяції та тенденції розвитку їх національної території. Статус популяції оцінювався тільки на рівні ЄС.

Класи статусу, що використовувались для птахів, ґрунтуються на наукових критеріях, розроблених з метою визначення ризиків вимирання, які використовувались для складання Червоних списків видів Міжнародним союзом з охорони природи (IUCN). Щодо тенденцій розвитку популяції незахищених видів, що відносяться до періоду 2001-2012 рр.¹⁰, були ідентифіковані 4 види демографічних тенденцій (Таблиця 2).

Клас статусу популяції ЄС	Колір	Тенденція розвитку популяції ¹¹	Колір
Захищений	Зелений	Зростаюча	Жовтий
Майже під загрозою, зникаючий або виснажений	Жовтий	Стабільна	Синій
Під загрозою (а саме, уразливий, знаходиться під загрозою зникнення,	Червоний	Перемінна	Пурпурний

⁹ У звіті дається посилання на EU27, так як це відноситься до періоду до вступу Хорватії в ЄС

¹⁰ 12-річний період для тенденції розвитку був узгоджений з державами-членами, так як 6 років буде занадто коротким строком для виявлення важливих тенденцій розвитку популяції.

¹¹ Короткостроковий період тенденції розвитку: 2001-2012, довгостроковий період: 1980-2012

знаходиться під критичною загрозою зникнення, вимерлий на регіональному рівні)		Спадаюча	
Невідома або не оцінювана		Невідома	

Таблиця 2 — Кольорові коди для класів статусу популяції ЄС та демографічних тенденцій для птахів

2.3. ВИКОРИСТАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ

Аналіз на рівні ЄС ґрунтується на сукупності даних, представлених державами-членами. Це означає, що багато позитивних змін, досягнутих на місцевому, регіональному або навіть національному рівнях, може бути непомітними у цьому збільшеному масштабі. Крім того, перехід від одного класу природоохоронного статусу/статусу популяції до наступного вимагає значної зміни в одному або більше окремих параметрах/критеріях, що важко досягти протягом такого короткого періоду, як шість років. В результаті зміни з плином часу (поліпшення або погіршення), які є не досить значними, щоб спричинити зміну від одного класу статусу до іншого, можуть залишитись непоміченими, якщо відображається тільки фактичний стан інформації. З цієї причини, на додаток до стану інформації, в доповіді міститься інформація про тенденції природоохоронного статусу відповідно до Директиви про збереження природних середовищ існування на період 2007 по 2012 років та про демографічні тенденції щодо птахів на період з 2001 по 2012 роки. У розділі 6 програми «Natura 2000» також представлені довгострокові тенденції щодо захисту птахів (1980-2012).

3. ПРИРОДООХОРОННИЙ СТАТУС І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

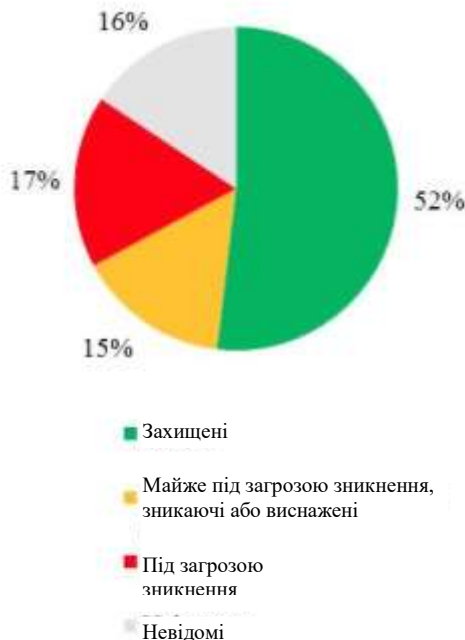
3.1. Повнота та якість даних

З моменту останнього звітного періоду відбулися істотні зміни на краще у доступності, якості та стандартизації інформації в рамках Директиви про захист природних середовищ існування. Кількість «невідомих» оцінок на рівні ЄС була зменшена наполовину (з 18% до 7% для природних середовищ існування та з 31% до 17% для усіх видів, що не відносяться до птахів). Знання популяцій птахів та тенденцій розвитку також значно покращились за останнє десятиліття, що дозволяє набагато краще та більш цілеспрямовано здійснювати природоохоронну діяльність.

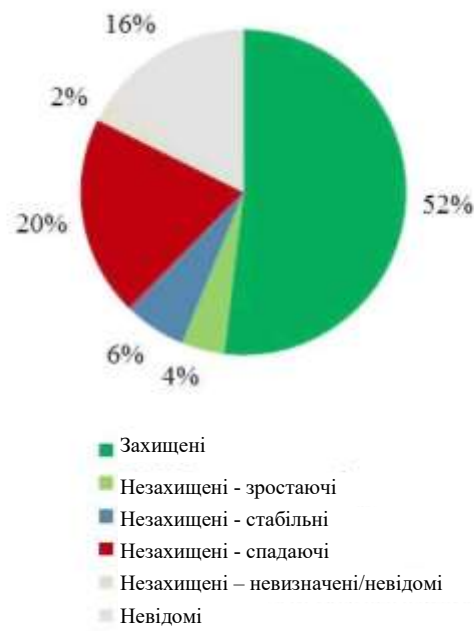
Тим не менш, рівень відповідності та якості даних в національних звітах варіюється та може поліпшуватись додатково завдяки цільовим програмам моніторингу. Морські природні середовища існування та види залишаються найменш відомими, і їх моніторинг вимагає значних додаткових зусиль. Забезпечення більшої узгодженості у цій сфері із Рамковою директивою про морську стратегію повинно покращити цю ситуацію.

3.2. УСІ ВИДИ ПТАХІВ

Статус більше половини усіх видів диких птахів, що оцінювався, є безпечним. Близько 15% знаходяться майже під загрозою зникнення, скорочуються або виснажені, і ще 17% видів знаходяться під загрозою зникнення (малюнок 1). Короткострокові демографічні тенденції певних видів птахів вказують на те, що лише 4% є незахищеними, але зі зростаючою кількістю, в той час як 6% є незахищеними, але стабільними, та додаткові 20% є незахищеним, кількість яких зменшується (Малюнок 2).

Малюнок 1 — Стан популяції птахів

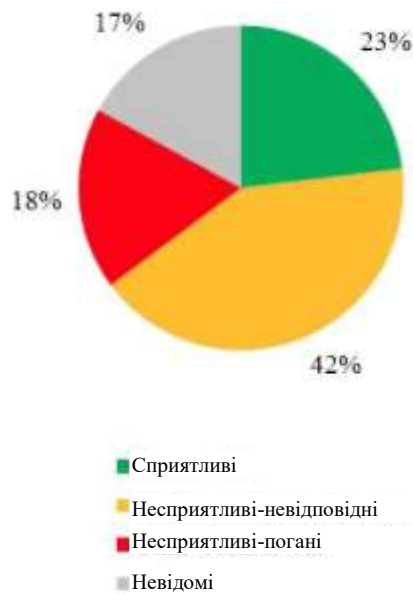

Малюнок 2 — Стан популяції птахів із короткостроковими тенденціями розвитку популяції, що додаються до незахищених птахів

Як виявляється, деякі види птахів отримують значні переваги від цілеспрямованих природоохоронних заходів, спрямованих на адаптацію методів землекористування, особливо на територіях мережі «Natura 2000». Наприклад, агроекологічні програми та програми з управління землекористуванням, успішно реалізовані в Іспанії, Португалії, Австрії, Угорщині та Німеччині, допомогли відновити такий вид птахів, як дрохва (*Otis tarda*), який залежить від відкритих ландшафтів (пасовищ, степів та спокійних посівних площ) та скорочується в інших країнах Європи. Незважаючи на помітне зниження чисельності популяції в деяких країнах ЄС, чисельність дятла білоспинного (*Dendrocopos leucotos*), який значною мірою залежить від наявності старих та мертвих листяних дерев, збільшилася у Фінляндії, де таке зростання популяції відбулося завдяки зміні практики лісокористування на територіях мережі «Natura 2000». Кількість кількох видів хижих птахів, у тому числі популяції Карпатського басейну, наприклад, східний імператорський орел (*Aquila heliaca*), збільшилась в результаті заходів, таких як захист місць гніздування та управління природним середовищем існування.

3.3. ВИДИ, ЩО ПРЕДСТАВЛЯЮТЬ ІНТЕРЕС ДЛЯ СПІЛЬНОТИ (ДИРЕКТИВА ПРО ЗАХИСТ ПРИРОДНИХ СЕРЕДОВИЩ ІСНУВАННЯ)

Близько 23% оцінок на рівні ЄС свідчать про сприятливий статус видів, в той час як 60% є несприятливим, з яких 18% є несприятливим-поганим. Що стосується тенденцій статусу, 60% оцінок, зареєстрованих як несприятливі, складаються з 4%, що поліпшуються, 20%, що є стабільними, 22%, які погіршуються, та 14% з невідомою тенденцією.

Малюнок 3 – Природоохоронний статус видів

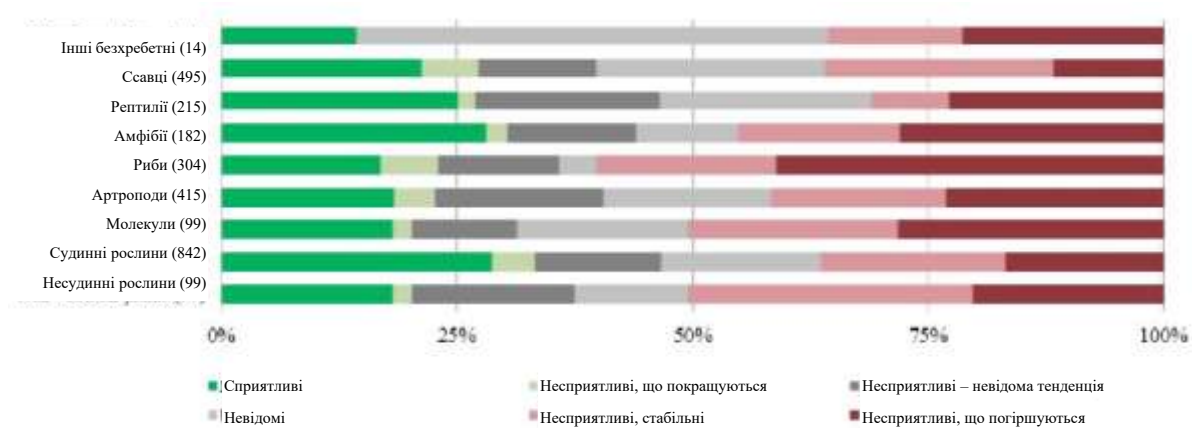

Малюнок 4 – Природоохоронний статус видів з тенденціями розвитку тих видів, що оцінюються як несприятливі

Найбільша частка сприятливих оцінок для наземних біогеографічних регіонів зазначалась у Чорноморському регіоні (32%) та Альпійському регіоні (31%), у той час як Бореальний та Атлантичний регіони показують високий відсоток несприятливих-поганих оцінок (29% та 32% відповідно). Незважаючи на меншу кількість оцінок видів в морських регіонах, частка невідомих оцінок набагато вища для них (до 88% у Макаронезійському регіоні). Регіон Балтійського моря свідчить про найгірший стан, маючи 60% оцінок, що є несприятливими-поганими, та після нього йде Чорноморський регіон (33%).

Судинні рослини та амфібії показують високий рівень сприятливих оцінок - 29% та 28% відповідно (Малюнок 5). Багато тенденцій розвитку поганого статусу/погіршення виявлені у видів, що пов'язані з водним середовищем, наприклад, річки, озера та водно-болотні угіддя. Це свідчить про те, що прісноводні природні середовища існування, в основному, мають несприятливий-невідповідний природоохоронний стан. Вони знаходяться під загрозою антропогенних змін у гідрологічному функціонуванні, втраті зв'язку, облаштуванні каналів, видаленні осаду та евтрофікації і забруднення.

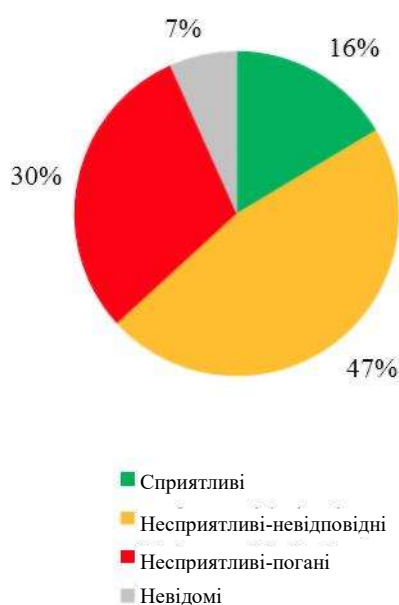
Кількість багатьох видів, пов'язаних із прісним середовищем існування, таких як мігруючі риби, знижується до тривожних розмірів. Але масштабні партнерські проекти щодо мігруючих риб, таких як жерех (*Asp aspius*) у Швеції та алоза (*Alosa alosa*) в Німеччині, просунулись у зміцненні популяції завдяки відновленню водойм та усуненню міграційних бар'єрів шляхом будівництва рибних проходів. В Австрії демонтаж перешкод для міграції риби у верхів'ях річки Дунай покращив можливості міграції дунайського лосося (*Hucho hucho*) та інших видів риб, що знаходяться під загрозою зникнення.

Малюнок 5 – Природоохоронний статус та тенденції розвитку видів за таксономічними групами

3.4. ТИПИ ПРИРОДНИХ СЕРЕДОВИЩ ІСНУВАННЯ

Природоохоронний статус і тенденції щодо природних середовищ гірші, ніж щодо видів. Це, ймовірно, пояснюється більш усталеною традицією природоохоронних дій для видів та менш складним характером та коротким часом реагування на відновлення видів. По всіх країнах ЄС 16% оцінок природних середовищ існування є сприятливими, в той час як більш ніж три чверті є несприятливими, з яких 30% є несприятливими-поганими. Відносно тенденції розвитку статусу 77%, що оцінювались як несприятливі, складаються з 4%, які показали поліпшення, 33%, які є стабільними, 30%, що вказують на подальше погіршення, та 10% з невідомою тенденцією (Малюнок 6 та 7).

Малюнок 6 — Природоохоронний статус природних середовищ існування

Малюнок 7 - Природоохоронний статус та тенденції розвитку природних середовищ існування у несприятливому статусі

У той час як Атлантичний та Бореальний біогеографічні регіони показують високий відсоток несприятливих-поганих оцінок (обидва 51%), в цих двох регіонах також відзначається найвищий відсоток поліпшення ситуації (11% та 10% відповідно). Наприклад, у той час як стан прибережних лагун є все ще несприятливим-поганим у Атлантичному регіоні Данії, цілеспрямовані дії відповідно до проекту LIFE та агроекологічних схем допомогли відновити деякі прибережні лагуни та сусідні прибережні луки. У Латвії, що є частиною Бореального регіону, відбувалось розширення та, в цілому,

позитивна тенденція для сухих пісочних пусток. Вони, в більшості випадків, захищені програмою «Natura 2000» та отримують переваги від проектів LIFE та інноваційного партнерства з керівниками військових навчальних територій. Успішне відновлення середземноморських соляних лук в Словенії шляхом забезпечення традиційних дій у соляних ямах та інших заходів по управлінню привело до поліпшення природоохоронного стану цього типу природного середовища існування.

3.5. ПРОГРЕС У ВИКОНАННІ МЕТИ 1 СТРАТЕГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ

Основна мета Стратегії ЄС щодо збереження біорізноманіття - зупинити втрату біорізноманіття та погіршення екосистемних послуг в ЄС до 2020 року та відновити їх в тій мірі, наскільки це можливо. Мета 1 Стратегії встановлює конкретні цілі для поліпшення природоохоронного статусу природних середовищ існування та видів, які охороняються директивами про захист природи. Використовуючи звіт за 2009 рік, складений відповідно до Директиви про захист природних середовищ існування, та оцінку статусу «Птахи у ЄС» на 2004 рік¹² в якості критеріїв для порівняння були встановлені такі цілі:

- на 100% більше оцінок природного середовища існування (34%) та на 50% більше оцінок видів (25,5%) відповідно до Директиви про захист природних середовищ існування з захищеним або поліпшеним статусом; та
- на 50% більше оцінок видів (78%) відповідно до Директиви про захист птахів з захищеним або поліпшеним статусом.

Ці цілі ґрунтувались на оптимальному, але досяжному сценарії, який передбачав повну реалізацію державами-членами заходів відповідно до директив для поліпшення природоохоронного статусу.

На Малюнку 8 показаний прогрес в досягненні поставлених цілей. Тим не менш, при порівнянні оцінок різних періодів важливо забезпечити, наскільки це можливо, щоб зміни, що спостерігаються, були справжніми, а не просто продуктом з більш доступними даними або іншою методологією¹³. Ключові моменти:

- Відсутність на даний час будь-яких істотних змін у стані певних типів природних середовищ існування. Оцінки, що раніше визначались як сприятливі, залишаються незмінними. Жодні додаткові природні середовища існування не досягли сприятливого природоохоронного статусу (16%). 4% в даний час оцінюються як несприятливі, але які поліпшуються, 30% все ще погіршуються, а 42% не змінилися з 2006 року.¹⁴
- Зміни між звітними періодами щодо видів, які важко оцінити. Покращення в даних та методології мають значний вплив на оцінки, на додаток до будь-яких реальних змін у самому статусі. Якщо це враховується, виявляється, що 22% видів, а не 17%, швидше за все, мали сприятливий статус у 2007 році. З урахуванням цього можна зробити висновок, що фактичних покращень у сприятливих оцінках для видів було дуже мало (на 1-2% більше, ніж у 2007 році). Отже, на Малюнку 8 також відображається «ретрополяційна» мета, показуючи, яка б була реальна мета, якщо б види оцінювались як сприятливі у 2007 році. Якщо враховувати усі види оцінок, то 5% є несприятливими, але які поліпшуються, 22% все ще погіршуються та 33% не змінилися з 2006 року.
- Частка оцінок певних видів птахів з «безпечним» статусом залишається на рівні 52% (як і в 2004 році). Якщо враховувати усі оцінки птахів, то 8,5% є небезпечними, але процент яких зростає, 2% є небезпечними, але стабільними, та 20% показують подальші зниження.

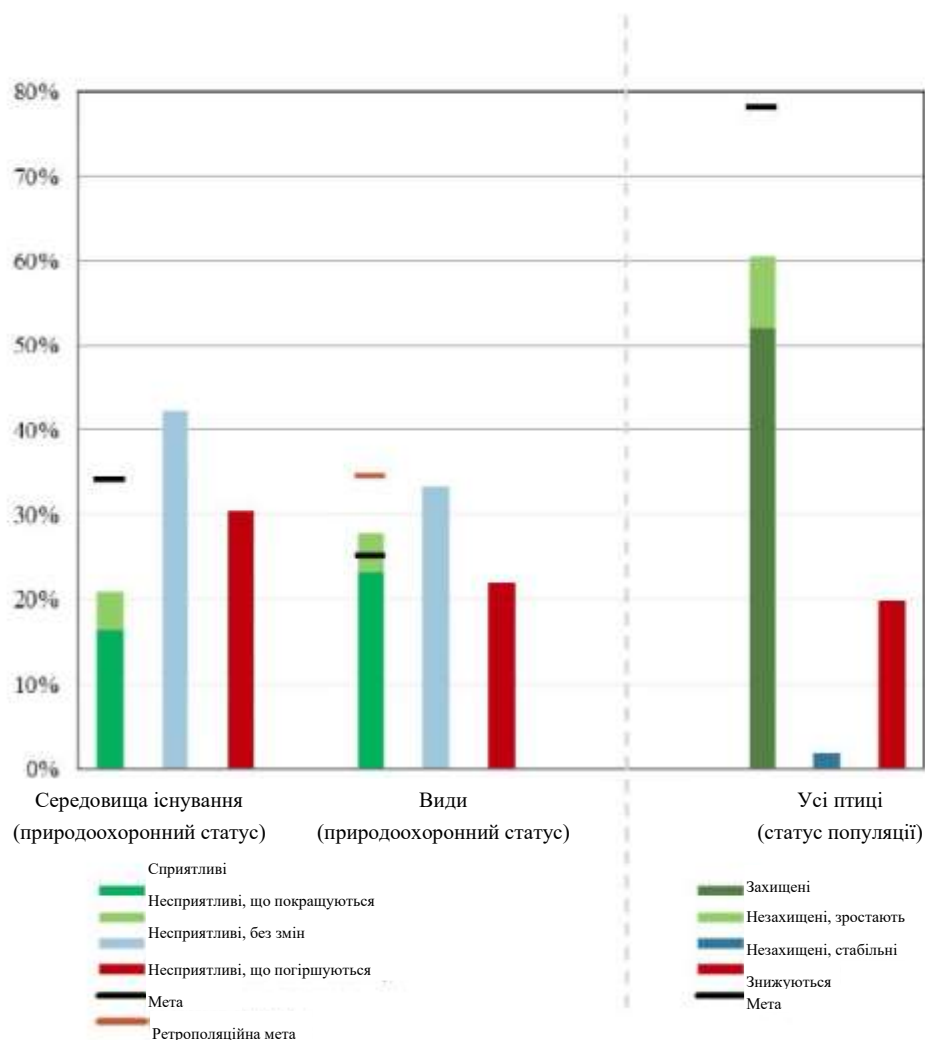
Загальна тенденція для природних середовищ існування, в цілому, здається схожою на ситуацію з видами. Ті, що є сприятливими/безпечними, залишаються стабільними або мають ознаки подальшого покращення. Невелика частка несприятливих/небезпечних оцінок поліпшується, але більша частка тих, що раніше визначались як несприятливі,

¹² BirdLife International (2004) Птахи в Європейському Союзі: оцінка статусу. Вагенінген, Нідерланди: BirdLife International.

¹³ Дивіться звіт ЕЕА № 2/2015 - Стан природи в ЄС: Результати звітності, відповідно до директив із захисту природи 2007-2012 для отримання більш детальної інформації.

¹⁴ У тому числі ті, що залишилися «невідомими»

продовжує погіршуватись. Якщо не буде значного поліпшення у розвитку тенденцій, неможливо буде досягти мети 1 до 2020 року.

Малюнок 8 — Прогрес у виконанні Мети 1 Стратегії забезпечення біорізноманіття («невідомі» ситуації не показані)

4. ТИСКИ ТА ЗАГРОЗИ

Для того щоб краще зрозуміти фактори, що впливають на стан та тенденції, держави-члени надали структуровану інформацію про тиски та загрози,¹⁵ тобто основні причини, що впливають на види та природні середовища існування. Для наземних систем (Малюнок 9) «сільське господарство» та антропогенні «зміни природних умов» є найбільшими проблемами, що зазначаються для всіх трьох груп (птахів, інших видів та природних середовищ існування). Якщо говорити про «сільське господарство», модифікація практики вирощування, випасу домашньої худоби (у тому числі відмова від систем пасовищного господарства/відсутності випасу), удобрення та використання пестицидів є найбільш часто згадуваними з точки зору тисків та загроз. У зв'язку зі «змінами природних умов», антропогенними змінами у гідрологічних та водних умовах, зміна гідрографічного функціонування, зниження зв'язку природних середовищ існування та забору води з підземних вод є факторами, про які найбільш часто повідомляється. Ця оцінка узгоджується з тією оцінкою, що була виконана відповідно до Рамкової директиви про захист водних об'єктів, де сільське господарство та гідроморфологія були визначені в якості основних тисків, що впливають на водні об'єкти.¹⁶

¹⁵ Держави-члени повинні класифікувати кожну загрозу/тиск, зазначений в звіті, з точки зору її/його важливості як «високий», «середній» або «низький».

¹⁶ Див. План захисту водних ресурсів Європи СОМ (2012) 673 та Повідомлення Комісії про Рамкову директиву із захисту водного середовища та Директиви із захисту від повеней: дії для досягнення «хорошого»

Малюнок 9 — Частота (%) високого рівня 1 тисків та погроз (разом) – наземні

Що стосується морських систем, «використання живих ресурсів» (в першу чергу вилов риби та збір водних ресурсів, але й у меншому ступені - аквакультури) та «забруднення» є основними відомими тисками та загрозами (Малюнок 10).

«Зміна природних умов» (днопоглиблювальні роботи, зміна гідрологічного режиму та управління береговою лінією) та «порушення через діяльність людини», а також вплив через зміну клімату на морських птахів також зазначається як значний.

Малюнок 10 - Частота (%) високого рівня 1 тиску та погроз (разом) – морські

5. ПЕРСПЕКТИВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕКОСИСТЕМ

Аналіз природоохоронного статусу та тенденцій природних середовищ існування та видів був зроблений відповідно до їх спорідненості із екосистемами, перерахованими у типології, розробленої в рамках ініціативи ЄС «Картування та оцінка екосистем та їх послуг» (МАЕС).¹⁷ На Малюнку 11 показаний природоохоронний стан та тенденції природних середовищ існування та видів за типом екосистеми.

5.1. НАЗЕМНІ ЕКОСИСТЕМИ

Природоохоронний статус та тенденції розвитку природних середовищ існування та видів значно відрізняються між наземними екосистемами. Луки та болота мають найвищий відсоток природних середовищ існування з несприятливим-поганим статусом та статусом, що погіршується. Це також підтверджується результатами щодо тисків та погроз, які зазначають, що ці системи є особливо чутливими до змін у сільському господарстві та гідрології.

¹⁷ <http://biodiversity.europa.eu/maes>

Малюнок 11 Статус (SC) та тенденції для природних середовищ існування кожного типу екосистеми (MAES) (кількість оцінок у дужках)

У той час як ситуація, яка пов'язана з цими двома екосистемами, є несприятливою для всіх біогеографічних регіонів, тематичні дослідження показують, що поліпшення можливе, якщо будуть вжиті відповідні цільові заходи.

• Луки

Природні та напівприродні луки є одними з найбагатших видів екосистем в ЄС. Характеризуючись комплексними системами управління раніше, вони зазнали значного падіння на території за останні десятиліття. Близько 49% оцінок ЄС для 45 типів середовищ існування-луки, що представляють інтерес для Спільноти, є у несприятливому-поганому стані. Крім того, майже 50% пасовищ, пов'язаних із птахами, скорочується, та природоохоронний статус інших видів, в основному, є несприятливим.

Сьогоднішні тиски на луки включають посилення використання, несхвальну практику вирощування, перетворення в інші види землекористування та занедбаність. У Литві дві третини оцінок лугових середовищ існування відображають тенденцію погіршення, в той час як у Великобританії вони мають несприятливий-поганий природоохоронний статус. Таким же чином поширені види птахів, які залежать від наявності пасовищ, такі як деркач (*Crex crex*) та чибис (*Vanellus vanellus*), їх кількість знижується в ЄС.

Тим не менш, після прийняття належних заходів на рівні ЄС та національному рівні стало можливим скасувати негативні тенденції. В Естонії, наприклад, великі площі напівприродних пасовищ були відновлені за підтримки ЄС в рамках Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських районів, Європейського фонду регіонального розвитку та інструменту LIFE. Це зробило адаптацію практики викосу на існуючих луках можливою, а також відновлення комплексних заходів з управління для занедбаних луків. Спочатку такі заходи проводились на експериментальній основі на територіях мережі «Natura 2000», далі це мало більш широке застосування в галузі сталого управління луків.

• Водно-болотні угіддя

Водно-болотні угіддя, у тому числі трясовини, болота та низинні торф'яники, входять у число екосистем, що перебувають на межі зникнення, і за останні десятиліття їх кількість

значно скоротилась. У той час як вони складають тільки близько 2% території ЄС та 4,3% мережі територій «Natura 2000», вони дуже важливі для широкого розмаїття видів. Більшість типів водно-болотних угідь в ЄС охороняється.

Оцінки природоохоронного статусу показують, що 51% природних середовищ існування, пов'язаних із водно-болотними угіддями, мають несприятливий або поганий статус. Антропогенні зміни в гідрології (наприклад, дренаж) є на сьогоднішній день найбільш значним тиском. В Ірландії, наприклад, усі природні середовища існування, такі як «трясовини, болота та низинні торф'яники», мають несприятливий природоохоронний статус, та болота продовжують вироджуватися через видобуток торфу та дренажні роботи. Як наслідок маємо масштабне погіршення водно-болотних угідь на всій території ЄС. Популяція деяких видів, які значно залежать від водно-болотних угідь, таких як великий кроншнеп (*Numenius arquata*) або європейська жерлянка (*Bombina bombina*), скорочується. Тим не менше, ці тенденції можуть бути зворотними. У Бельгії, наприклад, майже всі оцінки типів водно-болотних угідь показують стабільну або поліпшену тенденцію завдяки численним великомасштабним проектам та постійним зусиллям на територіях «Natura 2000».

Види, які залежать від водно-болотних угідь, такі як бугай (*Botaurus stellaris*), показали значне відновлення популяцій за умови вжиття природоохоронних заходів, націлених на збереження природних середовищ існування. Це також мало місце у Великобританії за підтримки програми LIFE.

5.2. МОРСЬКІ ЕКОСИСТЕМИ

Природоохоронний статус та тенденції також істотно відрізняються для морських екосистем (Малюнок 11). Тим не менш, через порівняно малу кількість морських істот, які включені до Директиви про захист природних середовищ існування, та високий рівень «невдомих» результати є менш переконливими.

61% видів птахів, пов'язаних із морськими екосистемами, знаходяться у захищеному стані. Близько чверті знаходиться під загрозою зникнення з урахуванням впливу загроз, таких як хижацтво та втручання у колонії, рибальство шляхом прилову та забруднення морського середовища.

Через складність робіт у морському середовищі та відносну відсутність даних захист морських істот та встановлення мережі «Natura 2000» (зокрема, на шельфі) показали менший прогрес. Заходи, спрямовані на поліпшення та більш чутливе управління територіями і заборону шкідливої діяльності, можуть, однак, перетворитись у швидкі зміни на краще. В Ірландії, наприклад, остання позитивна тенденція у природоохоронному стані червоних водоростей (*Lithothamnium coralloides*) пов'язана із захисним режимом Директиви про захист природних середовищ існування. Деякі морські птахи, які знаходяться під загрозою зникнення, також отримали переваги від природоохоронних заходів в мережі «Natura»: рожева крячка (*Sterna dougalli*) – її популяція значно збільшилась в ЄС завдяки захисту та управлінню гніздівлями, включаючи контроль хижаків.

6. Роль «NATURA 2000»

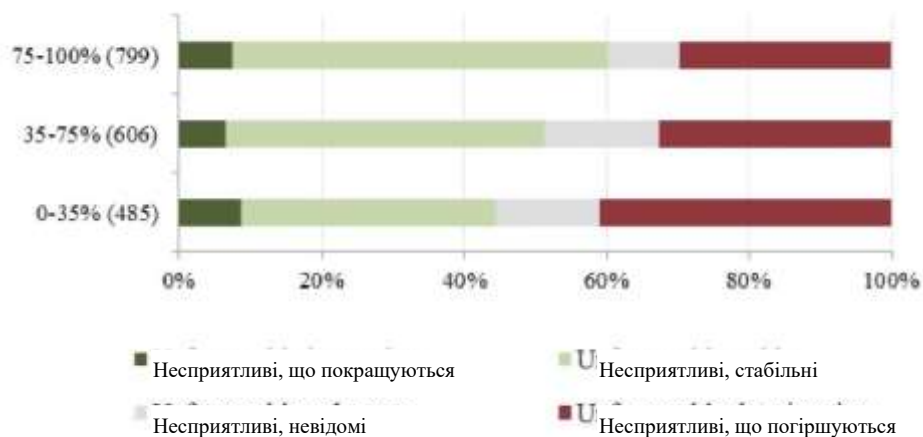
Мережа «Natura 2000», що охоплює природні території під особливою охороною (SPA) відповідно до Директиви про захист птахів та спеціальні природоохоронні території¹⁸ (SAC) відповідно до Директиви про захист природних середовищ існування, включає території, що мають велике значення для збереження біорізноманіття. Це в даний час охоплює більше 18% земель ЄС та 4% морів Європи та є головним інструментом директив про захист природи для створення гарного / сприятливого статусу для будь-яких видів та природних середовищ існування. У поточному звітному періоді кількість територій збільшилась на 9.3% (SAC) та 12.1% (SPA), у той час як площа, що покривається мережею, зросла на 41.2% (SAC) та 28.9% (SPA). Більшість показників відносяться до Болгарії та Румунії, які приєдналися до ЄС у 2007 році, та до морського компоненту мережі.

¹⁸ Території, відповідно до Директиви про захист природних середовищ існування, запропоновані державами-членами та спочатку відомі як «Території, що мають важливе значення для Спільноти» (SCI) до офіційного визначення як SAC - дані у цьому звіті стосуються обох.

Незважаючи на важливий прогрес у визначенні територій SAC деякими державами-членами та подальшій роботі над планами управління, повний потенціал мережі ще досі залишається нереалізованим. І це все тому, що необхідні природоохоронні заходи для територій не були повністю реалізовані, наприклад, тільки 50% територій були зазначені як такі, що мають комплексні плани управління. Також виявляється, що інвестиції були недостатніми для досягнення цієї мети в деяких державах-членах¹⁹, та можливості, запропоновані, наприклад, спільною сільськогосподарською політикою, спільною політикою з рибальства та регіональною політикою ЄС, не були повністю реалізовані.

6.1. ВНЕСОК МЕРЕЖІ ДО ПРИРОДООХОРОННОГО СТАТУСУ (ДИРЕКТИВА ПРО ЗАХИСТ ПРИРОДНИХ СЕРЕДОВИЩ ІСНУВАННЯ)

Мережа охоплює, в тій чи іншій мірі, ті типи природних середовищ існування, які перераховуються у Додатку I, та види, зазначені у Додатку II до директиви, для яких визначаються території SAC. Для того щоб узгодити покриття мережі «Natura 2000» із статусом та тенденціями, оцінки були поділені на три групи в залежності від розміру, в якому типи природних середовищ існування та види представлені у мережі «Natura 2000», а саме покриття більш ніж 75% (високе), 35-75% (середнє) та нижче 35% (низьке) (див. Малюнок 12).

Малюнок 12 – Тенденції розвитку природоохоронного статусу природних середовищ існування, зазначених у Додатку I, що оцінюються державами-членами як несприятливі (для природних середовищ існування з більш ніж 75%, 35-75% та менш ніж 35% їх площі, що покриває мережа «Natura 2000»)

Загальний природоохоронний статус природних середовищ існування та видів не може відноситись до покриття мережі «Natura 2000». Тим не менш, для обох природних середовищ існування та видів з несприятливим статусом тенденція розвитку природоохоронного статусу²⁰ тісно пов'язана із покриттям мережі «Natura 2000». Частка оцінок із погіршенням статусу є вищою у ситуаціях низького покриття (0-35%), ніж там, де покриття високе (75-100%). І навпаки, ті, що мають відносно вище покриття мережі «Natura 2000», більш імовірно, будуть показувати стабільні оцінки. Це підкреслює важливу роль мережі у стабілізації природоохоронного статусу.

Цікавий приклад можна навести з Польщі, де 80-90% природних середовищ існування типу 6210 - вапняні пасовища, що знаходяться під загрозою зникнення, покриваються мережею. Це природне середовище існування в минулому частіше за все залишалось занедбаним або із поганим управлінням. Нещодавно було помічено поліпшення стану завдяки реалізації природоохоронних заходів на територіях «Natura 2000», які мали на меті видалення чагарників, покis та, в деяких випадках, екстенсивне пасовище. Ці дії, які в основному

¹⁹ Фінансування «Natura 2000» - Інвестиції в «Natura 2000»: надання переваг природі та людям, SEC(2011) 1573 кінцевий, 12.12.2011.

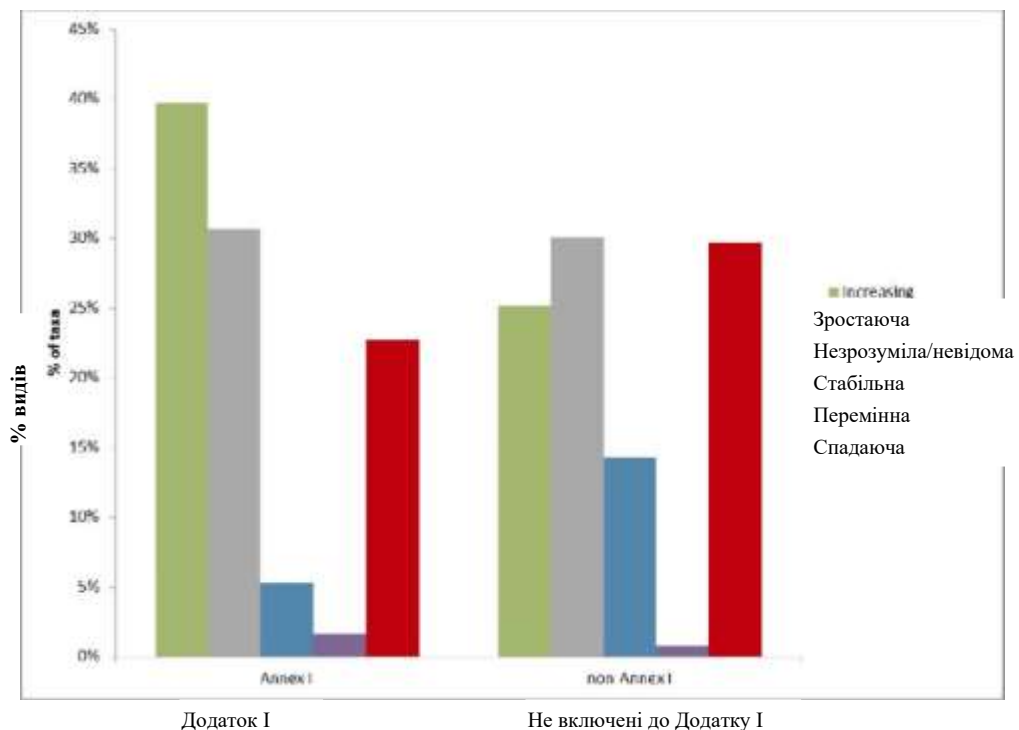
²⁰ і також короткострокова тенденція популяції для видів.

фінансувались Європейським фондом регіонального розвитку, призвели до поступового збільшення площі цього пасовища, а також зниження фрагментації. Це, в свою чергу, допомогло відновити популяцію ендемічного крапчастого ховраха (*Spermophilus suslicus*), популяція якого майже повністю знаходиться на територіях «Natura 2000». Це є наочним прикладом того, як діяльність людини, також з економічною метою, якщо її постійно здійснювати, може бути корисною для збереження природних середовищ існування та видів.

6.2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИДІВ, ЩО ЗАЛЕЖАТЬ ВІД МЕРЕЖІ SPA (ДИРЕКТИВА ПРО ЗАХИСТ ПТАХІВ)

Більша частка видів птахів, зазначених у Додатку I, які мають визначення територій SPA в якості основного заходу, вказує на зростання тенденції розведення популяції (Малюнок 13) у порівнянні з видами, які не включені у цей Додаток. Це говорить про те, що цілеспрямовані природоохоронні дії для цих видів, зокрема, управління територіями SPA, мають позитивний вплив на їх популяції. Види та підвиди, зазначені у Додатку I, для яких були розроблені Плани дій ЄС щодо захисту видів та які мають пріоритет для фінансування в рамках програми LIFE, свідчать про більш високу частку демографічних тенденцій, що збільшуються.

Близько 35% видів, зазначених у Додатку I, стан яких погіршувався протягом тривалого періоду часу, показує збільшення або стабільні тенденції в короткостроковій перспективі. Це явно свідчить про стабілізацію та, в деяких випадках, про поліпшення їх статусу. Тим не менш, 45% тих видів, кількість яких знижується у довгостроковій перспективі, також знижується і у короткостроковій перспективі, припускаючи, що цим зниженням потрібно все ще приділяти значну увагу та докладати значні зусилля.

Малюнок 13 - Довгострокова (з 1980 року) тенденція розведення популяції (%) по Додаткам

Євразійський журавель (*Grus grus*), символічний вид, зазначений у Додатку I, розведення, ночівля та зимівля якого має спеціальний захист мережею «Natura 2000», та який був предметом багатьох цілеспрямованих природоохоронних дій, показав значне відновлення у кількості та ареалі після введення в дію Директиви про захист птахів на початку 1980-х років.

7. ВИСНОВКИ

Це друга оцінка природоохоронного статусу відповідно до Директиви про захист природних середовищ існування, що дозволяє здійснити першу порівняльну оцінку на рівні ЄС.

Додатковою перевагою є те, що значні поліпшення були зроблені у рівні знань про статус та тенденції щодо захищених видів та природних середовищ існування з моменту останнього звітного періоду. Крім того, подібна задача щодо складання звітів також мала місце відповідно до Директиви про захист птахів, що дозволило зробити комплексну оцінку статусу та тенденцій усіх видів, що покриваються природоохоронним законодавством ЄС, які будуть виконуватись вперше.

Деякі види та природні середовища існування, що покриваються законодавством, демонструють ознаки відновлення, як свідчать успішні історії в різних частинах Європи. Присутні явні ознаки того, що мережа «Natura 2000» відіграє важливу роль у стабілізації природних середовищ існування та видів з несприятливим статусом, особливо там, де необхідні природоохоронні заходи були реалізовані на належному рівні.

Тим не менш, загальний статус видів та природних середовищ існування в ЄС суттєво не змінився в період з 2007 по 2012 роки, багато природних середовищ існування та видів демонструють несприятливий статус, та значна їх частина надалі погіршується. Тому значно ефективніші природоохоронні зусилля потрібні для досягнення Меті 1 щодо збереження біорізноманіття ЄС до 2020 року. Деякі групи видів, такі як прісноводні риби, та природні середовища існування, такі як луки або водно-болотні угіддя, викликають особливе занепокоєння. Значні тиски та загрози з боку змін у сільськогосподарській практиці, тривалі зміни в гідрологічних умовах, а також надмірна експлуатація та забруднення морського середовища, необхідно вирішувати, щоб зламати ці тенденції.

Ефективне управління та відновлення територій «Natura 2000» є центральним питанням для досягнення цілей директив. Незважаючи на прогрес у створенні мережі, недостатньо зусиль було вжито у впровадженні природоохоронних цілей та заходів, які повною мірою відповідають потребам захищених природних середовищ існування та видів. Тільки 50% територій були зазначені у звітах як такі, що мають комплексні плани управління до кінця 2012 року. Інструменти фінансування ЄС, які надають можливості для підтримки управління та відновлення територій «Natura 2000», не використовувались достатньою мірою.²¹

Природоохоронний статус видів та природних середовищ існування може покращуватись шляхом цілеспрямованої дії, як це було продемонстровано, наприклад, за допомогою програми LIFE Nature та спеціальних агроекологічних дій, які спільно фінансувались Європейським фондом сільськогосподарського розвитку сільських районів. Комісія працює з державами-членами та зацікавленими сторонами на біогеографічному рівні ЄС для сприяння обміну досвідом та передовою практикою з управління та відновлення. Такі поліпшення будуть продовжувати приносити істотні економічні вигоди від комплексних екосистемних послуг, що надаються мережею «Natura 2000». Переваги, які оцінюються у розмірі 200-300 млрд. євро тільки для наземних територій, включають зберігання вуглецю, пом'якшення наслідків стихійних лих, очищення води, безпеку здоров'я та туризм.²² Вони повинні продовжувати заохочувати на подальші інвестиції в мережу.

В рамках REFIT (Програма відповідності та виконання нормативних показників Комісії) Комісія нещодавно ініціювала «перевірку відповідності» директивам із захисту природи з метою виконання оцінки відповідності цих директив меті. Оцінка відповідності буде розглядати широке коло питань, пов'язаних із дієвістю, ефективністю, узгодженістю, актуальністю та додатковими перевагами ЄС від законодавства. Цей звіт про стан природи стане важливим внеском у перевірку відповідності, особливо з точки зору ефективності законодавства. Результати будуть також надаватись у середньостроковому огляді Стратегії щодо збереження біорізноманіття.

²¹ Фінансування «Natura 2000» - Інвестиції в «Natura 2000»: надання переваг природі та людям, SEC(2011) 1573 кінцевий, 12.12.2011.

²² Оцінка загальної економічної цінності переваг, що надаються мережею «Natura 2000», IEEP (грудень 2011)